

Magyar Helsinki Bizottság

association for
the prevention
of torture

Lejt a pálya

– a hivatásosok által elkövetett bántalmazások

A Magyar Helsinki Bizottság 2014-es kutatása¹, azt vizsgálta, hogy 1985-től kezdődően mi jellemezte a rendőrség és a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjai által elkövetett bántalmazások és kényszervallatások miatt indult eljárásokat, illetve milyen erőfeszítések történtek a jogsértések visszaszorítása érdekében, és ezek mennyiben bizonyultak hatékonyak.

A kutatás megerősíteni vagy megcáfolni igyekezett azt a kiinduló hipotézist, hogy azon garanciális intézmények bevezetése, amelyeket a kínzási, bántalmazási esetek visszaszorítására általában alkalmasnak tartanak, valóban csökkenti e bűncselekmények számát. A magyar kutatásban a vizsgált időszak kezdetétől áttekintettük vonatkozó a jogszabályokat és egyéb normákat, valamint ezek változásait. Harminc évre visszamenőleg dolgoztuk fel a nemzetközi szervezetek (az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága, ENSZ Emberi Jogi Bizottsága és Kínzás Elleni Bizottsága, az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma, az Amnesty International, a Human Rights Watch, stb.) jelentéseit, azok rendelkezésre állása esetén a magyar kormány a jelentésekre adott válaszait, valamint magyar civil szervezetek állásfoglalásait. Tanulmányoztuk a témában rendelkezésre álló szakirodalmat (, ezek többsége a Börtönügyi és a Belügyi Szemlében jelent meg), az ombudsmani jelentéseket és a Legfőbb Ügyészség büntetés-végrehajtást felügyelő osztályának éves jelentéseit. A statisztikai adatok és tendenciák bemutatása érdekében számos, elsősorban a Legfőbb Ügyészségtől kapott adatbázist dolgoztunk fel. Az ismeretek teljes körűvé tétele, elsősorban a gyakorlat alaposabb megismerése érdekében interjúkat készítettünk a vizsgált időszakban rendőrként, ügyészként, büntetés-végrehajtási dolgozóként szolgálatot teljesítő szakemberek mellett bírókkal, ügyvédekkel, a tudományos területen és a civil szférában dolgozókkal, összesen huszonöt szakértővel. Az angol nyelvű kutatási jelentés alapján a leginkább aktuális kérdésekre koncentráló magyar nyelvű összefoglalót készítettünk, amelyet 2015. április 21-én vitattunk meg az érintett szakterületek állami és civil képviselőivel. A megbeszélésen elhangzott javaslatok és észrevételek alapján véglegesítettük mind az angol, mind a magyar nyelvű a tanulmányt.

A nemzetközi kutatási projekt a kínzás tendenciáit és az esetek megelőzését célzó mechanizmusokat kívánja feltérképezni a világ tizenkét országában. Jelen tanulmány a Helsinki Bizottság által angol nyelven készített kutatási jelentés összefoglalója, amely a jelentés leginkább aktuális részeire összpontosít. Tanulmányunkban azon magyar büntetőjogi tényállások közül, amelyek a vonatkozó nemzetközi szerződés² által „kínzásnak” tekintett magatartásokat részben vagy egészben lefedik, a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazásra koncentrálunk. A vizsgálatunkat a rendőrök és a büntetés-végrehajtási dolgozók tevékenységére, a munkájukat meghatározó jogszabályokra és gyakorlatokra szűkítettük.

¹ A Magyar Helsinki Bizottság kutatását az Association for the Prevention of Torture „Does torture prevention work?” <http://www.apt.ch/en/research-project> projektje keretében végezte. A kutatást azonos módszertan alapján tizenegy további országban folytattak le. A kutatási projekt eredményeként 2016-ban jelenik meg az eredményeket összefoglaló tanulmánykötet.

² A kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény, amelyet az 1995. évi III. törvény hirdetett ki.

1. A bántalmazási esetek jellemzői

1985 és 2014 közötti időszakból néhány olyan ügy ismert, amikor a fogva lévő személy bántalmazása halált okozott. 2009 februárjában egy előzetesen letartóztatott személyt a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben verték halálra.³ Egy másik esetben, 2013 áprilisában kisebb lopás gyanúja miatt vettek őrizetbe egy férfit, akiből az izsáki rendőrőrsön szolgálatot teljesítő rendőrök vallomást igyekeztek kicsikarni. A rendőri bántalmazás következtében a férfi meghalt.⁴ 2015 áprilisáig egyik ügyben sem született jogerős ítélet.

A Helsinki Bizottság kutatásában megkérdezett szakemberek szerint legfeljebb elvétve fordulhatott elő az izsákihoz hasonló súlyú eset. Meglátásuk szerint a legtöbb hivatalos személy által elkövetett bántalmazás néhány ponton, ütést jelent, amelyek legfeljebb felületi sérüléseket okoznak. Csupán néhány interjúalany említett olyan esetet, amelyben az áldozat nyolc napon túl gyógyuló sérülést szenvedett. A Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálya (és jogelődei) által készített éves jelentések a bántalmazások súlyosságáról hasonlóképpen számolnak be. Ezek alapján kijelenthető, hogy a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazások és kényszervallatások jellemzően kisebb súlyúak, ugyanakkor a Helsinki Bizottság Emberi Jogi Tanácsadó Program jogsegélyszolgálatához esetenként súlyosabb sérülést eredményező bántalmazásokról szóló panaszok is érkeznek. A médiából is ismert néhány súlyos ügy, például a kutatásban megkérdezett egyik interjúalany által említett eset, amiben a soroksári postarablás ügyében nyomozó rendőrök az egyik tanút kényszervallatták. A rendőri bántalmazás következtében a tanú csonttörést szenvedett.⁵ Nem szabad továbbá azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy az esetlegesen gyorsan múló fizikai sérüléseken túl a bántalmazás akár kezelést igénylő pszichózist is okozhat.

A 2014-es kutatásban megkérdezett szakemberek többsége azt gondolta, hogy a rendőrök inkább követnek el bántalmazásokat, mint a büntetés-végrehajtásban dolgozók. A legtöbben, akik ezt a véleményt osztották, álláspontjukat a két csoport különböző alapfeladatára és tevékenységének eltérő céljára alapozták, valamint azokra a körülményekre, amelyek a csoport tagjainak a fogvatartottakkal⁶ való kapcsolatát jellemzik. A kihallgatás alatti feszült helyzet, a letartóztatott személy esetleges ellenszegülése erőszakhoz vezethet. A kihallgatáskor az erőszak eszköz lehet: a rendőrök annak érdekében folyamodhatnak ehhez, hogy a tőlük elvárt eredményeket elérjék. Ezzel szemben a büntetés-végrehajtás személyzetének esetében a fogvatartottal való hosszú távú „együttélés” érdekében az erőszaktól mentes eszközök alkalmazása lehet inkább célravezető.

Ugyanezeket a következtetéseket vonhatjuk le a Magyar Helsinki Bizottság 2003-as kutatásából, amely 500 előzetesen letartóztatottal készített interjú alapján alapul. Az (adott kérdésre válaszoló) 82 bántalmazásra panaszoló fogvatartott több mint 80%-a állította, hogy ellenük rendőrök követték el a jogsértést.⁷

Bántalmazást elkövető személy	fő	%	
Az előállítást / őrizetbe vételt foganatosító rendőr	45	54,9	81,7%
Az ügy előadója (nyomozó)	21	25,6	
A rendőrségi fogdaőr	1	1,2	
A büntetés-végrehajtási felügyelet tagja	2	2,4	
Egyéb személy	13	15,9	
Összesen	82	100	

³ http://index.hu/belfold/2013/06/05/negy_evet_kapott_a_bunyos_bortonor

⁴ http://hvg.hu/itthon/20130412_Kenyszervallatas_azt_mondtak_ult_a_szeken

⁵ *Helsinki Monitor*, 1997/2., 1-4. o.

⁶ Az egységes és egyszerű terminológia érdekében fogvatartottnak nevezünk minden olyan személyt, akit a rendőrség vagy a büntetés-végrehajtás intézkedése – annak időtartamától függetlenül – megfoszt szabadságától (így pl. azt a személyt is, akit elfogtak, vagy akinek előállítása folyamatban van).

⁷ Kádár András Kristóf: *A vétkesség vélelme – Sérelmes bánásmód és védői tevékenység az előzetes letartóztatásban lévő terheltek ellen folyó eljárásokban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2004., 57. o.

2. A jogszabályi környezet fejlődését a gyakorlat hiányosan követi

A vizsgált időszakot a jogi környezet folyamatos fejlesztése mellett az előrelépést jelentő jogszabályok gyakorlati alkalmazásának állandósult hiányosságai jellemzik. A demokratikus elvárások teljesítése érdekében a kínzás, a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás visszaszorítása szempontjából releváns jogszabályokat átfogó jelleggel módosították (pl. a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényt, régi Be.) vagy a régi szabályozás helyébe teljesen új lépett (pl. a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, Rtv.). Az Emberi Jogok Európai Egyezményének ratifikálása, az uniós csatlakozás feltételeinek teljesítése, valamint a fogvatartás nemzetközi monitoringjának megindulása (különös tekintettel az Európa Tanács Kínzásellenes Bizottságára – CPT) jelentősen hozzájárult a normatív környezet fejlődéséhez. Ezek a tényezők fontos szerepet játszottak az új büntetőeljárás törvény (1998. évi XIX. törvény, új Be.) garanciális rendelkezéseinek és a fogvatartottak orvosi vizsgálatára vonatkozó szabályoknak az elfogadásában is.

Mindezek mellett azonban a hatóságok szervezeti kultúrája, eljárás módja sokkal nehezebben változott, néhány elemét tekintve pedig a teljes vizsgálati időszak harminc éve alatt változatlan, hiányos maradt. Az, hogy bizonyos kérdésekben gyakorlat igazából nem követte a jogszabályi környezet változását, felveti a gyanút, hogy ezeken a területeken nincs és nem is volt kellően erős politikai akarat a hivatalos személyek által elkövetett bántalmazásokat a gyakorlatban is visszaszorító, valóban hatékony megelőzési mechanizmusok kialakítására.

A következőkben a kínzás (elsősorban a bántalmazás hivatalos eljárásban és a kényszervallatás) megelőzésére szolgáló garanciális jogintézményeket, azok fejlődését vizsgáljuk, és a fenti megállapítás alátámasztása érdekében a legnagyobb hangsúlyt a kétségtelen jogszabályi fejlődés ellenére változatlan, a bántalmazásoknak teret engedő gyakorlati hiányosságok bemutatására helyezzük.

2.1. A hozzátartozó értesítése

A hozzátartozók a szabadságelvonásról való értesítése szükségességének törvényi előírását a kutatásban vizsgált időszakban kodifikálta a jogalkotó. Az elmúlt harminc évben a szabályozásban jelentős előre- és kisebb visszalépések történtek (pl. az új Be. a korábbi azonnali értesítés helyett 24 órán belüli értesítést ír elő, amelyet a CPT is kifogásolt 2005-ös jelentésében). Mindezek ellenére a garanciális jogintézmény szabályozásában a teljes vizsgált időszakot tekintve egyértelmű a fejlődés, amelyet a CPT is észrevételezett már a tíz évvel ezelőtti látogatásakor: gyakorlatilag valamennyi megkérdezett fogvatartott megerősítette, hogy a hozzátartozó értesítéséhez való jogáról tájékoztatták, és gyakorolhatta is ezen jogát az előállításakor vagy röviddel azt követően.⁸

A hozzátartozó értesítésének gyakorlatával kapcsolatban ugyanakkor továbbra felvethetők bizonyos kifogások. A Magyar Helsinki Bizottság Fogdamegfigyelő Programjának tapasztalatai szerint nem ritka, hogy a rendőrség csupán egyetlen alkalommal próbálja meg értesíteni a megjelölt hozzátartozót, ha azonban nem jár sikerrel, további próbálkozások nem követik az elsőt. Noha rendőrségi törvény elsődlegesen a fogvatartott személynek biztosítja a hozzátartozó értesítésének jogát, a gyakorlatban szinte mindig a rendőr telefonál a megjelölt hozzátartozónak, ennek következtében a fogvatartottnak nincs rálátása a rendőr által a családtagnak átadott információra, illetve a terhelt nem tud támogatást (pl. ügyvédet) kérni a hozzátartozótól. A CPT – a jogintézmény területén megfigyelt jelentős előrelépések ellenére – 2009-es és 2013-as látogatásáról szóló jelentésében is kifogásolta ezt a gyakorlatot.⁹

⁸ *Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 30 March to 8 April 2005.* „CPT Jelentés 2005.” § 22.

⁹ *Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 24 March to 2 April 2009.* „CPT Jelentés 2009.” § 23. és *Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 April 2013.* „CPT Jelentés 2013.” § 22.

2.2. A védőhöz való jog

A védőhöz való jog jogszabályi garanciái folyamatosan erősödtek az elmúlt harminc évben, a gyakorlat azonban nem különbözik számottevően az 1985-ös helyzettől. A leginkább problematikus területe a védőhöz való jognak a rászoruló fogvatartottak számára kirendelt védőkkel kapcsolatos gyakorlat.

2.2.1. A védő értesítésének időpontja

A probléma alapja, hogy még a védelem kötelező jellege sem teszi elengedhetlenné a védő jelenlétét az egyes nyomozati cselekményeken. Tehát, ha a védőt értesítik a védencével kapcsolatos nyomozati cselekményről, de ő – bármilyen oknál fogva – nem jelenik meg, a nyomozóhatóság távolmaradásától függetlenül lefolytatja például az első gyanúsított kihallgatást. Továbbá, tekintettel arra, hogy nincs olyan rendelkezés, amely előírná, hogy a védőt milyen időpontban kell értesíteni, még ha a gyanúsított az ügyvéd meghatalmazására vonatkozó kifejezett kívánságát jelzi is, akkor sincs feltétlenül biztosítva, hogy kapcsolatba léphet a védőjével az első kihallgatását megelőzően.

Az elmúlt évek jogszabályváltozásai némi fejlődést hoztak a területen. Például az új Be. 2006 óta előírja, hogy a gyanúsított kihallgatását úgy kell időzíteni, hogy megfelelő ideje legyen a védelemre való felkészüléshez. A nyomozóhatóság eljárását szabályozó együttes BM-IM rendelet 2007-es módosítása pedig lehetővé tette a terhelt jogok gyakorlását az előállítás kezdetétől.

A jogszabályok terültén megfigyelhető pozitív irányú változásokat kevéssé követte a gyakorlat. Az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) által 2006-ban végzett, valamennyi megyei rendőr-főkapitányságra kiterjedő felmérés szerint az első gyanúsított kihallgatásról a védőt csak igen röviddel a nyomozati cselekmény kezdetét megelőzően értesítették. Az egyik megyében például az átlagos időtartam csupán harminc perc volt, ami nyilvánvalóan az esetek legtöbbszörében nem elegendő a védő megjelenéséhez. 16 megyében az értesítéseket átlagosan egy órával a gyanúsított meghallgatás előtt küldték ki a védőknek, ugyanakkor 11 megyéből azt jelezték, hogy a védő részvételre irányuló jelzése esetén a rendőrök készek voltak új időpontra tűzni a kihallgatást.¹⁰

Későbbi kutatások nem mutattak ki jelentős előrelépést a területen. A Helsinki Bizottság 2009-ben készített felmérése, amelyben 152 súlyos ügyet (emberölés, halált okozó testi sértés, gondatlanságból elkövetett emberölés, stb.) vizsgált, arra jutott, hogy az ügyek 40%-ában kevesebb mint egy órával a kihallgatás kezdetét megelőzően értesítették a védőt, az ügyek 20%-ában pedig egyáltalán nem volt értesítés.¹¹ Egy 2014-es, rablási ügyeket vizsgáló kutatásában a Magyar Helsinki Bizottság hasonló ügyekkel találkozott: az értesítéseket egyes ügyekben olyan röviddel (bizonyos esetekben 3-4 perccel) a kihallgatást megelőzően eszközölték, hogy az az eljárási cselekményen a védőnek gyakorlatilag lehetetlen volt megjeleneni.¹²

A jogsértő állapot kiküszöbölését jelentősen akadályozta, hogy az ügyészek és a bírók a legtöbb esetben elzárkóztak a védő nélküli kihallgatások bizonyítékok közül való kirekesztésétől. Noha az új Be. előírja, hogy azokat a bizonyítékokat, amelyeket a büntetőeljárásban részt vevő személyek eljárási jogainak megsértésével szereztek be, ki kell rekeszteni a bizonyítékok köréből, mégis egészen az utóbbi évekig a bíróságok rendszerint figyelembe vették azokat a gyanúsított vallomásokat, amelyeket a rövid értesítési idő miatt a védő távollétében tartottak meg.¹³

Csak a közelmúltban, 2013 elején hozta meg az Alkotmánybíróság döntését,¹⁴ amely szerint „alkotmányos követelmény, hogy a büntetőeljárásban a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelt kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben értesítsék, hogy a kirendelt

¹⁰ Szabó Zsolt – Szomor Sándor: Fegyveregyenlőség. *Rendészeti Szemle*, 2007/3., 35. o.

¹¹ Iván Júlia – Kádár András – Moldova Zsófia – Novoszádek Nóra – Tóth Balázs: *A gyanú árnyékában. Kritikai elemzés a hatékony védelemhez való jog*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2009., 22. o.

¹² Bárdits Anna – Kádár András – Novoszádek Nóra – Simonovits Bori – Szegő Dóra – Vince Dániel: *Utolsók az egyenlők között – Sérülékeny csoportok törvény előtti egyenlősége a büntető igazságszolgáltatásban*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2014., 115. o.

¹³ Kádár András: Szabadságkorlátozások. *Fundamentum*, 2005/2. 55. o.

¹⁴ 8/2013 (III.1.) AB határozat

védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelt kihallgatáson részt venni. Az ilyen jellegű értesítés elmaradása esetén a terhelt vallomása a büntetőeljárás későbbi szakaszaiban bizonyítási eszközként nem értékelhető és nem vehető figyelembe.” Az alkotmánybírósági döntés hosszú távú gyakorlati hatásaira a jövő fog fényt deríteni, ugyanakkor néhány bíró szerint a határozat meghozatala óta eltelt időszak kézzelfogható javulást hozott a bírói gyakorlatban.

2.2.2. A kirendelt védők

A védők kirendelése tekintetében további súlyos problémák merülnek fel, gyakorlati előrelépések kevésbé érzékelhetőek.

A Fővárosi Főügyészség 1988-ban folytatott kutatásában 130 véletlenszerűen kiválasztott ügyet vizsgált. Ezekben 70 kirendelt védő közül 55 gyakorlatilag semmit nem tett a nyomozati szak során a védelem érdekében, a fennmaradó 15 közül csupán egy vett részt a gyanúsított kihallgatáson. A kirendelt védők kevesebb mint 10%-a találkozott személyesen a védencével a nyomozati szakban, szemben azzal, hogy a meghatalmazott védők 80%-a vett részt a gyanúsított kihallgatáson.¹⁵

A későbbi kutatások bár némiképp jobb eredményekre jutottak, alapvetően arra mutattak rá, hogy a kirendelt védők tevékenysége nem elégíti ki a valóban hatékony védelem követelményét. 2003-ban a Magyar Helsinki Bizottság Fogda- és Börtönmegfigyelő Programjában ötszáz előzetes letartóztatásban lévő személlyel felvett kérdőíves kutatása azt mutatta, hogy míg a meghatalmazott védők 40%-a kapcsolatba lépett ügyfelével az első kihallgatását megelőzően, addig ez az arány a kirendelt védők körében csupán 24% volt.¹⁶ A korábban hivatkozott 2006-os ORFK-kutatás szerint a megyei rendőrfőkapitányságok közül 14-ben az első kihallgatások kevesebb mint 50%-a zajlott a kirendelt védő jelenlétében. A Helsinki Bizottság 2009-es rendkívül súlyos bűncselekményekkel kapcsolatos védői gyakorlatot vizsgáló felmérése szerint, a kirendelt védők csupán 16%-a, míg a meghatalmazottak 63%-a vett részt az első gyanúsított kihallgatáson.¹⁷ A kirendelt védők alacsony megjelenési hajlandóságát, gyér aktivitását a CPT 2013-as jelentése is felvetette.¹⁸

A kirendelt védők alacsony megjelenési aránya (és az eljárás későbbi szakaszaiban nyújtott, gyakran kifogásoltatkozó teljesítménye – amelyet ugyancsak kutatások bizonyítanak) csak részben eredménye a kihallgatásról való késői értesítésnek, illetve az alacsony díjazásnak. Az okok strukturális sajátosságokban keresendők: a nyomozati szakban a nyomozást folytató rendőr végzi a kirendelést. Ez két vonatkozásban is igen súlyos problémát jelent. Egyrészt a rendőrség nyilvánvalóan nem érdekelt a hatékony védelemben. Másrészt néhány ügyvéd a kirendelésekre alapozza praxisát, amelynek következtében anyagi függésbe kerülhet a rendőrtől, aki a kirendeléseket végzi. A Helsinki Bizottság közérdekű adatkérésére érkezett rendőrségi válasz egyértelművé tette, hogy a „házon belüli” védőrendelés gyakorlata elterjedt, és hogy a rendszeresen kirendelt védők olykor nyilvánvalóan kezelhetetlenül sok üggyel foglalkoznak, ami egyértelműen kizárja a hatékony védelem biztosításának lehetőségét. 2008-ban 50 megkérdezett rendőrfőkapitányság közül 19-ben az esetek egyharmadában ugyanazt a védőt rendelték ki. Az egyik kapitányságon a kirendelések 82%-át ugyanaz az ügyvéd kapta.¹⁹ Ugyanezt a problémát jelzi a CPT 2013-as jelentése, amely szerint számos panasz érkezett a testülethez, melyek szerint a kirendelt védő inkább a rendőr, mint a védelem érdekében megfelelően jár el.²⁰

¹⁵ Tóth Mihály: Nyomozás és védelem (A fal lehet üveg is). *Magyar Jog*, 1989/3. 350–355. o.

¹⁶ Kádár: *A vétkesség védelme*. 127–129. o.

¹⁷ Iván – Kádár – Moldova – Novoszádek – Tóth, 21. o.

¹⁸ CPT Jelentés 2013, § 24.

¹⁹ Kádár András – Novoszádek Nóra – Selei Adrienn: *Ki rendelt itt védőt? – Egy alternatív védőkirendelési modell tesztelésének tapasztalatai*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2012.

²⁰ CPT Jelentés 2013, § 24.

2.3. Orvosi vizsgálat

A fogvatartott személyek orvosi vizsgálatára vonatkozó szabályozás és gyakorlat számottevő fejlődésen ment keresztül az elmúlt években, ugyanakkor a vizsgálatok körülményeire vonatkozó egyes jellemzők mind a rendőrségi fogdákon, mint a büntetés-végrehajtási intézményekben továbbra is számos kívánivalót hagynak maguk után.

Az orvosi vizsgálatok dokumentációját jellemzően nem adják a fogvatartott birtokába, azt rendszerint a fogvatartottat kísérő rendőr vagy a nyomozó tartja magánál. A CPT már 1999-ben felhívta a figyelmet erre a körülményre, és azt javasolta, hogy a vizsgálatok eredményeit, az orvosi megállapításokat minden esetben foglalják írásba és tegyék a fogvatartott és védője számára elérhetővé.²¹ Az ajánlás ellenére a gyakorlat nem változott, a CPT 2013-as látogatásakor hasonlóképpen kifogásolta, hogy az egészségügyi papírokhoz a rendőrök hozzáférhetnek.²²

Az orvosi dokumentáció bizalmosságának hiánya kapcsolódik ahhoz a gyakorlathoz is, hogy a rendőrök főszabályként jelen vannak a vizsgálatok során. A CPT ezzel kapcsolatos kifogásának is hangot adott a 2009-es látogatásáról szóló jelentésében és javasolta, hogy a vizsgálatok alatt minden esetben hallótávolságon kívül, és – kivéve azt az esetet, ha az érintett egészségügyi személyzet kifejezetten kéri ennek ellenkezőjét – látótávolságon kívül tartózkodjon a felügyeletet ellátó rendőr.²³ Meglepő módon a CPT ajánlások végrehajtására született ORFK utasítás²⁴ a felügyelet jelenlétében folytatott orvosi vizsgálatokat főszabályként, nem pedig kivételként határozta meg. A CPT a négy évvel későbbi látogatása során ismét, a korábbiakkal egyező tartalommal kifogásolta a hatályos szabályozást és fennálló gyakorlatot: a rendőrök gyakorlatilag valamennyi fogvatartott egészségügyi vizsgálatán jelen vannak függetlenül attól, hogy azt a rendőrségi fogdán vagy külső kórházban független szakvélemény beszerzése érdekében végzik. A CPT-hez érkezett információk szerint a kórházban végzett vizsgálatokat egyes esetekben a bántalmazás miatt megpanaszolt rendőr jelenlétében végzik el. Néhány esetben a CPT-nek arról is beszámoltak fogvatartottak, hogy bántalmazásuk a vizsgálatot követően is folytatódott.²⁵ A CPT-ajánlásoknak való megfelelés érdekében a mai napig nem módosították a szabályozást.

A büntetés-végrehajtási intézetekben a felügyelet jelenléte az orvosi vizsgálatokon sokkal kevésbé gyakori, mint a rendőrségi fogdákon. Ugyanakkor a 2013-as CPT-látogatás feltárt olyan eseteket, amelyeknél a személyzet jelen volt a vizsgálatokon. A CPT álláspontja szerint ez a gyakorlat sérti az orvos–beteg bizalmi viszonyt valamint gátolja a fogvatartottakat abban, hogy bántalmazás miatt panaszt tegyenek.²⁶

További fenntartásokra ad okot, hogy a fogvatartottakat a fogdára való befogadásukat megelőzően jellemzően a rendőrség által foglalkoztatott orvos vizsgálja meg, aki tehát nem tekinthető függetlennek a rendőrségtől. A CPT 2005-ben, 2009-ben és 2013-ban tett látogatásain tapasztalt eredményeként megfogalmazottak²⁷ ellenére a fogvatartás kezdő időpontjától a fogvatartott által választott orvoshoz való hozzáférés joga sincs biztosítva.²⁸

A Helsinki Bizottság 2014-es kutatásában a bíróságon, ügyészségen, rendőrségen dolgozó szakemberek többsége úgy vélte, hogy a függetlenség hiánya nincs hatással arra, hogy az orvosok miként rögzítik a sérüléseket, hogyan látják el szakmai feladataikat, azonban a Helsinki Bizottság 500 előzetesen letartóztatottal készített kérdőíves felmérése ezzel ellentétes képet mutatott.²⁹ A releváns kérdésre válaszoló 400 fogvatartott közül 185 (46%) szerint az egészségügyi vizsgálat pusztán néhány kérdésből állt, formális volt. 8%-a a megkérdezett fogvatartottaknak (38 személy) állította, hogy a rendőrkapitányságra érkezésekor rendőri bántalmazásból eredő sérülései voltak. Közülük öten nem

²¹ CPT Jelentés 1999, § 22.

²² CPT Jelentés 2013, § 20.

²³ CPT Jelentés 2009, § 15.

²⁴ 22/2010. (OT.10) ORFK utasítás

²⁵ CPT Jelentés 2013, § 19.

²⁶ CPT Jelentés 2013, § 103.

²⁷ CPT Jelentés 2005 § 18., CPT Jelentés 2009 § 15.

²⁸ CPT Jelentés 2013, § 19.

²⁹ Kádár: *A vétkesség vélelme*. 99-101. o.

jelentették a sérüléseket az orvosnak. A fennmaradó 33 személy közül heten (21%) állították, hogy az orvos alaposan járt el, 22 válaszadó (67%) úgy nyilatkozott, hogy a vizsgálatról nem készült írásos feljegyzés és négy személy (12%) nem tudta, hogy készült-e feljegyzés. A büntetés-végrehajtási intézetekben mért adatok kedvezőbbek voltak. A 333 megkérdezett közül 82-en (26%) mondták, hogy az orvosi vizsgálat csupán formalitás volt. A hivatalos személy által elkövetett bántalmazást panaszoló hat fogvatartott közül ketten állították, hogy készült feljegyzés az orvosi vizsgálatról, egy személy ennek ellenkezőjét mondta, hárman pedig nem tudták, hogy készítettek-e dokumentációt.

A Helsinki Bizottság 2003-as kérdőíves kutatásában a megkérdezett fogvatartottak beszámoltak olyan esetekről, amikor a rendőrorvos arról próbálta őket meggyőzni, hogy írják alá, hogy a sérüléseik nem bántalmazásból származnak. Ezek a panaszok egybevágóan a CPT 2009-es jelentésével, amely azt állapítja meg, folytatódott az a gyakorlat, hogy a rendőrségi vizsgálat során arról próbálják meggyőzni a fogvatartottat, hogy írja alá azt a nyilatkozatot, amely szerint a sérülései az elfogását megelőző eseményből vagy a letartóztatásnak való ellenállásból származnak.³⁰ A CPT üdvözölte, hogy 2013-as látogatásán nem találkozott hasonló panaszokkal.³¹

A Helsinki Bizottság 2014-es kutatásában készített interjúkban néhány szakember azon az állásponton volt, hogy a büntetés-végrehajtási intézetbe történő befogadáskor végzett orvosi vizsgálat alaposabb, mint a rendőrségen végzett. Az egyik interjúalany szerint ennek az az oka, hogy a büntetés-végrehajtás állománya saját magát védi attól, hogy más szervezetek által elkövetett bántalmazásokért őket vonják felelősségre, ezzel szemben a rendőrségnél a sérülések alapos rögzítése és a panasz az ügyészhez történő továbbítása a saját kollégák bepanaszolását jelentené.

2.4. A kihallgatások videofelvételen való rögzítése

Az új Be. 2003 óta írja elő, hogy a védelem indítványára a kihallgatás (és egyéb eljárási cselekmények) hang- és képfelvevővel való rögzítése kötelező, ha annak költségeit megelőlegezik. Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa (HRC) 2010-es következtetéseiben kritizálta ezt a szabályozást a rászoruló gyanúsítottakra nézve hátrányos volta miatt.³² Emellett a 2013-as magyarországi látogatásáról szóló jelentésében a CPT azt javasolta, hogy a magyar hatóságok tegyenek erőteljesebb lépéseket a rendőri bántalmazás megelőzése érdekében, különösen a kihallgatási sztenderdek és eljárások folyamatos ellenőrzésére szolgáló rendszer kidolgozásával, amely megkívánja minden rendőrségi meghallgatás pontos rögzítését. A CPT szerint meg kell követelni azt is, hogy minden alkalommal rögzítsék a meghallgatások kezdő és befejező időpontját, a fogva tartott személy által a meghallgatás alatt tett bármilyen indítványt, és az egyes meghallgatásokon jelen lévő személyét. Továbbá az elektronikus formában rögzített felvétel egy másolatát elérhetővé kell tenni a fogva tartott személy és/vagy az ügyvédje számára.³³ Ezeket az ajánlásokat azonban – bár létjogosultságukat nem vitatta – nem teljesítette a magyar állam, a beruházás költségeit fedező források hiányára hivatkozással.

³⁰ CPT Jelentés 2009, § 14.

³¹ CPT Jelentés, § 18.

³² *Concluding observations of the Human Rights Committee – Hungary*, CCPR/C/HUN/CO/5, 16 November 2010.

³³ CPT Jelentés 2013, § 14.

A Magyar Helsinki Bizottság által az ORFK-tól kapott adatok szerint a rendőrség 2071 olyan helyiséggel rendelkezik, amelyben kihallgatás folyhat, ebből 62 helyiségben (az érintett helyiségek 3%-ában) van biztosítva kép- és hangfelvétel készítése. A rendőrségi információk szerint a kihallgatásokat rendkívül ritkán rögzíti a rendőrség: például 2014-ben csupán a terhelti kihallgatások 0,026%-át vették fel.³⁴

Terhelti kihallgatások száma			Kép- és hangrögzítő berendezéssel rögzített terhelti kihallgatások száma			Kép- és hangrögzítő berendezéssel rögzített terhelti kihallgatások százalékos aránya		
2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
136 442	132 033	100 925	19	31	27	0,013%	0,023%	0,026%

A Helsinki Bizottság 2014-es kutatásában megkérdezett szakértők majd' mindegyike úgy vélte, hogy rendkívül ritkán készítenek felvételeket a kihallgatásokról. Két interjúalany azt állította, hogy a terhelteket nem figyelmeztetik a felvételhez való jogukra, aminek következtében védő hiányában minden bizonnyal nem is tudnak e lehetőségről.

2.5. A fogvatartási helyek kamerás megfigyelése

Kamerákat a büntetés-végrehajtási intézetekben kb. 1997 óta, rendőrségi fogdáknál a 2000-es évek kezdetétől használnak. A kamerafelvételek bántalmazási ügyekben való felhasználását tekintve a Helsinki Bizottság interjúalanyainak többsége és a szakirodalom is meglehetősen szkeptikus. Például egy 2006-os a fogvatartottakkal szemben elkövetett bűncselekményekről szóló tanulmány szerzői – ilyen jellegű bűncselekményeket nyomozó ügyészek – a következőket írják: „Ki kell azonban ábrándítani azt, aki úgy véli, a biztonsági kamera mindenre megoldás. [...] T]ipikusan a kamerák nem rögzítik a történéseket, csak az adott pillanatot mutatják, amelyet az őrszemélyzet [...] figyelemmel kísér. Ha a kamera rögzítőkamera, és a felvételt megőrzi, még mindig nem biztos, hogy ez önmagában megoldja az ügyet. [...] A] kamera alapvetően nem «láthat» mindent (például zárka, fürdő és egészségügyi helyiségek), a jogsértő cselekmények jelentős része pedig a kamera által nem ellenőrzött területen történik. A kamera elhelyezése, felfüggesztése miatt szükségszerű a holttér, és a [...]«fogva tartó» is tudja, kitapasztalja a kamera működését. Mindemellett harminc napon túl a felvételeket nem őrzik meg, így az ennél korábbi események esetén nem áll rendelkezésre felvétel.”³⁵ Egy későbbi, 2011-es tanulmány³⁶ a jelzett problémák változatlan fennállására utal. A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét vizsgáló legfőbb ügyészeti osztály éves jelentései közül számos jut ugyanerre a következtetésre, valamint megállapítja, hogy a fogvatartást fogatosító szerv sok esetben indokolatlan késedelemmel értesíti az ügyészt a bántalmazásról, aminek következtében a felvételt a nyomozás megindításának időpontjáig törlik. Előfordul az is, hogy a felvétel olyan rossz minőségű, hogy nem használható a nyomozásban.³⁷

3. Bántalmazás miatt tett feljelentések száma

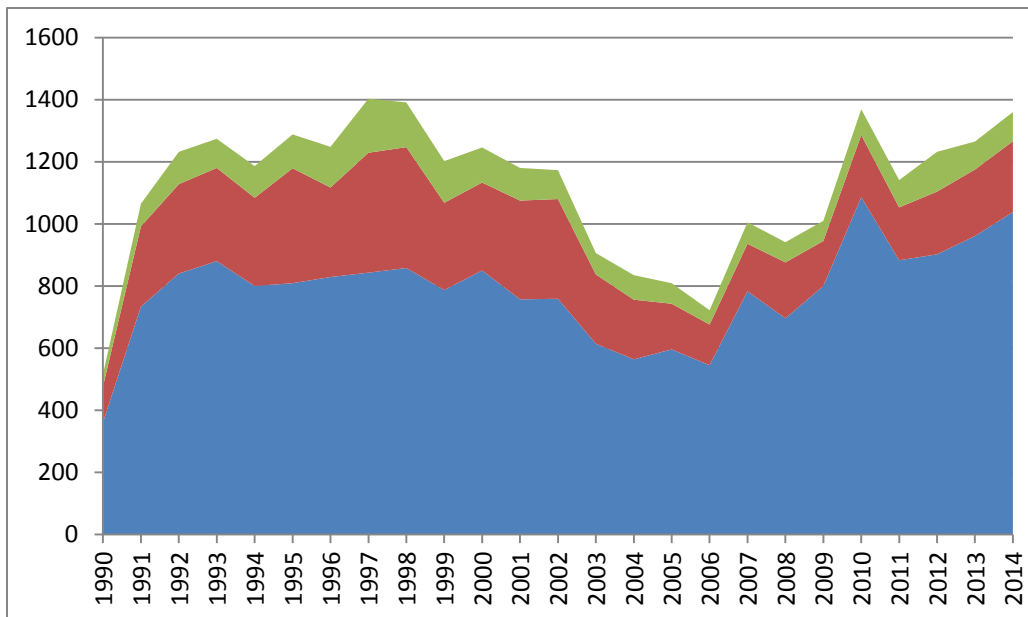
Tekintettel a jelentős jogszabályi fejlődésre és társadalmi változásokra, a gyakorlatban megfigyelhető hiányosságok ellenére is azt feltételezhetnénk, hogy a hivatalos személyek által elkövetett kínzással kapcsolatos esetek, így a feljelentések száma csökken, a tényállásokra vonatkozó statisztika egyértelmű javulást mutat. A helyzet azonban nem ez.

³⁴ A büntetőeljárás keretében végrehajtott gyanúsított, sértetti vagy tanúkihallgatások, illetve a terhelti kihallgatások számának igényelt adatairól nem rendelkezett kimutatással a Somogy, a Hajdú-Bihar, a Pest, valamint a Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság, és így nem közölt számadatokat, míg csak részadatokat szolgáltatott a Fejér, a Győr-Moson-Sopron, a Szabolcs-Szatmár-Bereg, a Tolna és a Zala Megyei Rendőr-főkapitányság, valamint a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság.

³⁵ Grecsó Imre –Monostori Aurél: Gondolatok a fogvatartottak sérelmére elkövetett bűncselekmények nyomozásának sajátosságairól. *Belügyi Szemle*, 2006/6., 81-82. o.

³⁶ Székely István János: A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége. *Börtönügyi Szemle*, 2011/3., 21. o.

³⁷ Összefoglaló jelentés a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének vizsgálatáról – 2012, Bv.51/2013.

Feljelentések száma a következő bűncselekmények miatt:

Bántalmazás hivatalos eljárásban; Kényszervallatás; Jogellenes fogvatartás

A vizsgált időszak első öt évéről nem áll rendelkezésünkre megbízható, egységes statisztika, továbbá – a kutatásban megkérdezett interjúalanyok szerint – igen magas volt a látencia. A statisztikai adatok szerint a feljelentések száma (362) a legalacsonyabb 1990-ben volt, ez a következő évben 734-re nőtt, majd egészen a kétezres évekig a szám évente 760 és 880 között mozgott. A kétezres évek elejétől megfigyelhető csökkenés után a bántalmazásról szóló feljelentések száma 2006-ban ismét növekedni kezdett, napjainkban 900–1000 körül van évente.

Alappal feltételezhetjük, hogy a valóságban a bántalmazások száma magasabb, mint a feljelentések száma. A Magyar Helsinki Bizottság 2003-as kutatásában a legtöbb megkérdezett fogvatartott (83-ból 61 fő, 73,5%) beszámolt bántalmazásról, amelyről azonban nem tett panaszt. 32-en azt mondták, hogy nem látták a feljelentés értelmét (mert korábbi panaszuk reakció nélkül maradtak, vagy mert hamis vád miatt ellenük emelhetek vádat), 19 válaszadó a megtorlástól való félelmében nem tett feljelentést. E fogvatartottak szerint a félelmeiket még inkább megerősítették azok, akiknek egyébként a bántalmazással szemben fel kellene lépniük (felügyelet, nyomozó, egészségügyi személyzet, kirendelt védő).³⁸

Tíz évvel a kutatást követően a CPT hasonló aggodalmakat fogalmazott meg: számos meginterjúvált fogvatartott úgy vélte, hogy lehetetlen bizonyítani, mi történt velük, így nem volt értelme panaszt tenni. Egy fogvatartott arról számolt be a küldöttségnek, hogy elmondta a nevelőjének, hogy a felügyelet bántalmazta, azonban a nevelő, aki egyébként együttérző volt, mégis azt tanácsolta, hogy inkább felejtse el az ügyet, hiszen nem áll bizonyíték a rendelkezésére.³⁹ Megjegyzendő, hogy több olyan – hasonló – jelzés érkezik a Helsinki Bizottsághoz, amelyben a fogvatartottak azt panaszolják, hogy a szóbeli beszámolójuk ellenére, a személyzet – így szerzett hivatalos tudomása ellenére – nem indul eljárás a bántalmazási ügyben, hanem azt javasolják, hogy a fogvatartott tegyen írásbeli panaszt.

4. A bántalmazási esetek növekedésének lehetséges okai

A jogszabályi fejlődés ellenére megfigyelhető tehát, hogy a feljelentések száma kisebb kilengésekkel időszakonkénti tendenciális növekedést mutat. Ennek egyik oka a hivatalos személyek által eljárásuk során elkövetett erőszakos cselekményekkel szembeni jogalkalmazói engedékenység lehet. Ezt az

³⁸ Kádár: *A vétkekesség védelme*, 102-104. o.

³⁹ CTP Jelentés 2013.

egyres büntetőeljárású szakaszok adatait mérő statisztikák egyértelműen alátámasztják, különösen, ha a jogalkalmazás „eredményességét” a hivatalos személy elleni erőszak tényállásának adataival vetjük össze. A bántalmazásra vonatkozó feljelentések alakulását másrészt a politikai/vezetői elvárások befolyásolják. Azokban az időszakokban, amikor a nyomozások eredményességére vonatkozó elvárások a (politikai) közbeszéd középpontjába kerülnek, fokozott nyomás helyeződik a rendvédelmi szervekre, akkor a feljelentések, így minden bizonnyal a bántalmazások száma is növekszik.

4.1. A jogalkalmazó szervek engedékenysége

Az alább bemutatott statisztikai adatok alapján, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás elkövetőjét igen kevés eséllyel vonják felelősségre. Amennyiben ez meg is történik, a cselekményének jogkövetkezményei igen enyhék, különösen, ha összevetjük azokat a „civil” személyek által elkövetett hasonló cselekményekkel. Azzal együtt, hogy nem kérdéses, a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás tényállás miatti felelősségre vonás számos nyomozási nehézségbe ütközik (a sértettek sokszor csak jóval a bántalmazást követően tesznek feljelentést, nincsenek tanúk, egyéb bizonyítékok, a kollegialitás jegyében kevés az esély a terhelő vallomásra, beismerés szinte soha nem történik, stb.) felvethető a nyomozást végző ügyészi szervek és a bíróságok felelőssége abban, hogy a hivatalos személyek által elkövetett bántalmazások számát az elmúlt években nem sikerült visszaszorítani Magyarországon.

4.1.1. Nyomozás és vádemelés bántalmazás miatt

A statisztikák szerint rendkívül kevés – és csökkenő számú – bántalmazás miatti ügy végződik vádemeléssel. (A statisztikák a kényszervallatás bűncselekménye tekintetében még alacsonyabb eredményességet jeleznek.)

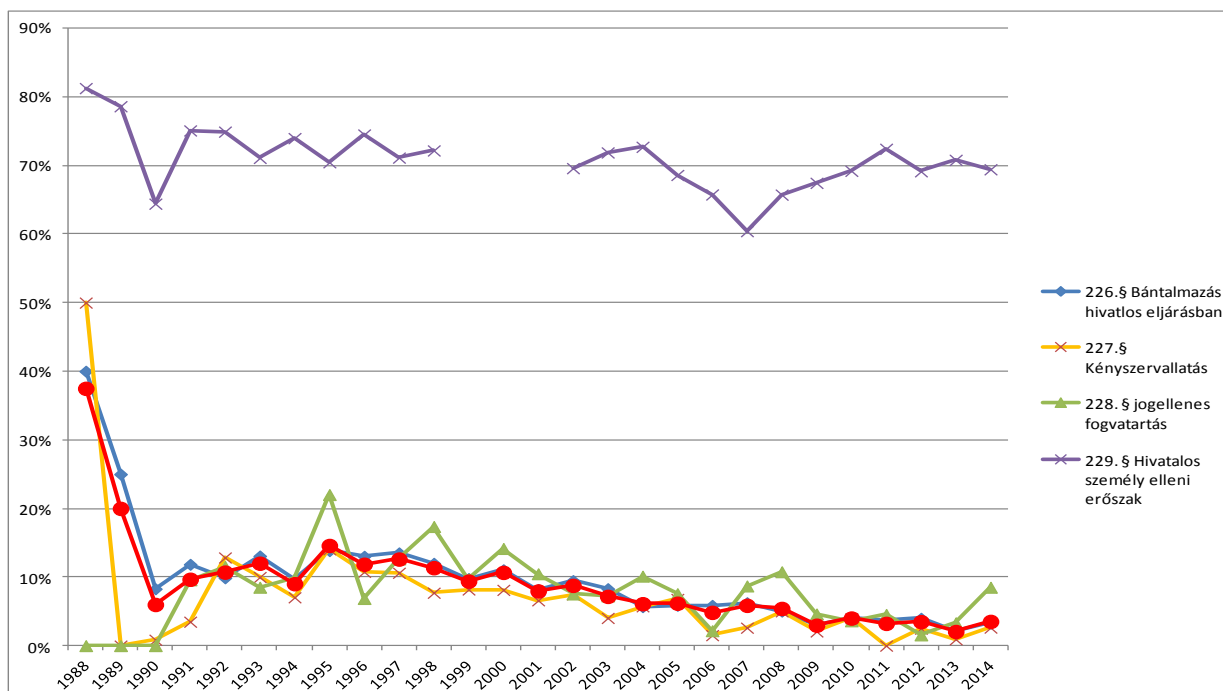
Bántalmazás hivatalos eljárásban									
év	feljelentések száma	feljelentés elutasítása		nyomozás megszüntetése		vádemelés		büntetéskiszabás	
1990	362	139	38%	192	53%	30	8%	1	0,28%
1991	734	218	30%	428	58%	87	12%	1	0,14%
1992	840	260	31%	496	59%	83	10%	1	0,12%
1993	880	245	28%	517	59%	115	13%	3	0,34%
1994	800	254	32%	467	58%	77	10%	2	0,25%
1995	809	201	25%	493	61%	112	14%	3	0,37%
1996	829	210	25%	504	61%	108	13%	7	0,84%
1997	843	276	33%	448	53%	114	14%	5	0,59%
1998	858	282	33%	467	54%	103	12%	6	0,70%
1999	787	249	32%	455	58%	77	10%	6	0,76%
2000	850	303	36%	442	52%	94	11%	11	1,29%
2001	757	318	42%	369	49%	62	8%	8	1,06%
2002	759	282	37%	397	52%	72	9%	8	1,05%
2003	614	187	30%	363	59%	51	8%	13	2,12%
2004	564	45	8%	469	83%	32	6%	18	3,19%
2005	596	50	8%	493	83%	35	6%	18	3,02%
2006	545	43	8%	452	83%	32	6%	18	3,30%
2007	783	73	9%	649	83%	49	6%	12	1,53%
2008	696	94	14%	556	80%	35	5%	11	1,58%
2009	800	82	10%	691	86%	24	3%	3	0,38%
2010	1086	148	14%	879	81%	44	4%	15	1,38%
2011	883	173	20%	667	76%	33	4%	10	1,13%
2012	902	197	22%	649	72%	36	4%	20	2,22%
2013	961	219	23%	709	74%	21	2%	12	1,25%
átlag 2007-2013 között		140	16%	685,71	79%	34,57	4%	11,85	1,35%

Azokban a büntetőügyekben, amelyekben elvileg hivatalos személyek felelősek a bántalmazásért, magas a látencia, és nagyon kevés bántalmazásra vonatkozó feljelentés eredményez vádemelést. Amint a táblázat mutatja, csak a statisztikában feltüntetett legutóbbi 7 évet tekintve a panaszolt bántalmazás miatt indított eljárások mindössze 2–6%-ában emeltek vádat – a nyomozások túlnyomó többségét megszüntették vagy elutasították az áldozatok által tett feljelentéseket. A feljelentett hivatalos személyek mindössze 1,35 %-ával szemben alkalmaz a bíróság valamilyen – általában rendkívül enyhe – büntetést, amit önmagában nem magyaráz egyik, egyébként megalapozottnak tűnő érv (pl. időmúlás, tanúk hiánya, bosszú stb.) sem, azt feltehetően valamilyen rendszerszerű ok indokolhatja.

Összehasonlításképpen: a „hivatalos személy elleni erőszak” bűncselekménye miatt a 2007 és 2013 között indított eljárások több mint kétharmadában vádat emelt az ügyész. A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt tett feljelentések összesen 95%-ában elutasítják a feljelentést vagy megszüntetik a nyomozást. Ez a hivatalos személy ellen elkövetett erőszak esetében csak az esetek alig több mint negyedében (26,13%) történik meg.

Hivatalos személy elleni erőszak									
év	feljelentés elutasítása		nyomozás megszüntetése		vádemelés		egyéb		összesen
2007	24	3%	275	33%	510	60%	35	4,15%	844
2008	14	2%	234	29%	539	66%	33	4,02%	820
2009	14	2%	193	25%	520	67%	44	5,71%	771
2010	23	3%	158	20%	555	69%	66	8,23%	802
2011	20	3%	117	18%	462	72%	39	6,11%	638
2012	14	2%	136	22%	419	69%	37	6,11%	606
2013	10	2%	119	19%	434	71%	50	8,16%	613
átlag 2007-2013 között	17	2,42%	176	23,71%	491,28	67,71%			727,71

A következő grafikon a vádemeléseknek az összes eljáráshoz viszonyított arányát mutatja három, a kínzással kapcsolatba hozható bűncselekmény és a hivatalos személy elleni erőszak vonatkozásában.

Mindemellett azokban hivatalos személyek által elkövetett visszaélések miatt indított eljárásokban (a bántalmazást, a kényszervallatást és a jogellenes fogvatartást együtt számolva), ahol történt vádemelés, az ügyészség váderedményessége a hivatalos adatok alapján pl. csak 55,7% volt 2013-ban és 69,53% 2014 első hat hónapjában. Mindeközben a váderedményesség általában meghaladja a 95%-ot, beleértve a „hivatalos személy elleni erőszak” miatt indult ügyek váderedményességét is. Az ezzel kapcsolatos további adatokat az alábbi táblázat mutatja be.⁴⁰

⁴⁰ Az adatokat a Legfőbb Ügyészség bocsátotta a Magyar Helsinki Bizottság rendelkezésére, kutatási célokra.

	Bántalmazás hivatalos eljárásban	Hivatalos személy elleni erőszak
2007	72,1%	96,7%
2008	65,3%	97,0%
2009	68,0%	97,6%
2010	54,5%	96,8%
2011	61,1%	97,8%
2012	65,7%	96,9%
2013	65,0%	96,6%
átlag	64,52%	97,05%

1994-ben a legfőbb ügyész belső vizsgálatot rendelt el, hogy megállapítsák, a kényszervallatási ügyekben miért szüntetik meg olyan magas arányban a nyomozásokat. A vizsgálatban „[n]éhány ügyben azt állapítottuk meg, hogy a nyomozás adatai alapján meghatározott személyek alaposan gyanúsíthatóak voltak kényszervallatás büntetének az elkövetésével, de a nyomozó hatóság a Be.[-ben ...] előírt kötelességeit elmulasztotta. Az is előfordult, hogy több alaposan gyanúsítható személy közül csak az egyik rendőrt hallgatták ki gyanúsítottként.”⁴¹ A vizsgálat megállapításai hangsúlyozták, hogy „bátrabban kell mérlegelni a tényállás megállapíthatósága és a megítélése kérdésében” és, hogy „többször kell vádemelést kezdeményezni, így lehetőséget biztosítva a bíróságoknak is arra, hogy a bizonyítékok értékelésére és e bűncselekmény megállapíthatóságának szabályaira iránymutatást adjanak.”⁴²

4.1.2. A büntetőeljárás eredményességi mutatói hasonló bűncselekmények esetében

A 2015. áprilisi megbeszélésen felmerült, hogy a bántalmazás hivatalos eljárásban bűncselekmény büntetőeljárás adatait – a hivatalos személy elleni erőszak helyett – olyan bűncselekményekkel indokolt összehasonlítani, amelyekre szintén jellemzőek a jelentős bizonyítási nehézségek, illetve olyanokkal, amelyeknél a vádlott bosszúból is tehet feljelentést. Ügyészek álláspontja szerint a fenti kritériumok alapján a hozzátartozó sérelmére elkövetett erőszakos cselekményeket és az ügyvédi visszaélés tényállását érdemes vizsgálni.

A Legfőbb Ügyészség rendelkezésre bocsátotta a hozzátartozók (és volt hozzátartozók) sérelmére elkövetett egyes bűncselekményekkel kapcsolatos büntetőeljárások statisztikai adatait. A hozzátartozó sérelmére leggyakrabban elkövetett erőszakos bűncselekmény, a testi sértés statisztikái az alábbiak szerint alakultak az elmúlt hat évben.⁴³

Hozzátartozó sérelmére elkövetett testi sértés									
év	feljelentés elutasítása		nyomozás megszüntetése		vádemelés		egyéb befejezés és elterelés együtt		összesen
2009	32	1,24 %	422	16,35 %	1 963	76,06 %	164	6,35 %	2 581
2010	52	1,70 %	472	15,48 %	2 315	75,90 %	211	6,92 %	3 050
2011	63	2,33 %	494	18,25 %	1 940	71,67 %	210	7,76 %	2 707
2012	186	6,81 %	550	20,15 %	1 747	63,99 %	247	9,05 %	2 730
2013	185	6,76 %	491	17,94 %	1 706	62,33 %	355	12,97 %	2 737
2014	515	15,73 %	563	17,20 %	1 821	55,62 %	375	11,45 %	3 274
átlag	172	5,76 %	499	17,56 %	1 915	67,59 %	260	9,08 %	2 846,5

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a hozzátartozó sérelmére elkövetett testi sértés esetén az ügyek nagyságrendileg 25%-ában fejeződik be korai szakaszban – a sértett szempontjából – eredménytelenül a büntetőeljárás, és az esetek több mint kétharmadában vádat emelnek. Ezzel

⁴¹ Vitéz Miklós: A rendőrök ellen kényszervallatás büntette miatt tett feljelentések elbírálásának egyes tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 1995/6., 25. o.

⁴² Vitéz, 28. o.

⁴³ Megjegyezzük, hogy a hozzátartozó sérelmére elkövetett egyéb erőszakos cselekmények statisztikai adatai is hasonló arányokat mutatnak.

szemben a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás bűncselekménye miatt indított büntetőeljárások átlagban több mint 90%-ban eredménytelenül fejeződnek be, vádemelés az ügyeknek csupán 4%-ában történik. Ezek alapján tehát – annak ellenére, hogy mindkét bűncselekmény rendszerint „a négy fal között”, tanúk jelenléte nélkül történik, így bizonyítási nehézségek adódhatnak – jelentős különbség van a büntetőeljárás eredményességét tekintve. Kijelenthetjük hát, hogy a bizonyítási nehézségeken túl további tényezőket kell keresnünk, amelyek miatt a hivatalos eljárásban – állítása szerint – bántalmazást szenvedett feljelentőnek ritkán „ad igazat” a büntető igazságszolgáltatás.

Egyes szakemberek szerint a bántalmazás hivatalos eljárásban és az ügyvédi visszaélés olyan bűncselekmények, amelyekben a feljelentést sokszor csak a bosszú motiválja egy olyan személlyel szemben, akinek tevékenységétől a feljelentő számára fontos eljárás kimenete függ, de a feljelentésnek valós alapja nincs. Emiatt érdemes összevetni e két bűncselekmény adatait.

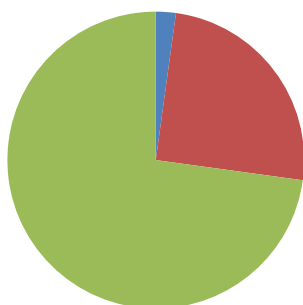
A Legfőbb Ügyészség által gyűjtött büntetőeljárási adatok az alábbi értékeket mutatják az elmúlt hat évben.

Ügyvédi visszaélés									
év	feljelentés elutasítása		nyomozás megszüntetése		vádemelés		egyéb befejezés és elterelés együtt		összesen
2009	29	33,72%	31	36,05%	25	29,07%	1	1,16%	86
2010	36	37,89%	38	40%	19	20%	2	2,11%	95
2011	44	29,93%	70	47,62%	32	21,77%	1	0,68%	147
2012	50	42,37%	48	40,68%	20	16,95%	0	0%	118
2013	44	55%	33	41,25%	3	3,75%	0	0%	80
2014	90	35,71%	79	31,35%	80	31,75%	3	1,19%	252
átlag	293	39,11%	299	39,49%	179	20,55%	7	0,86%	778

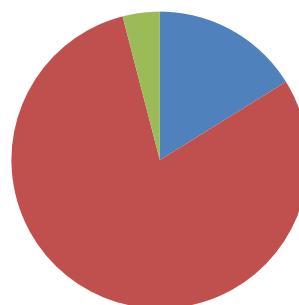
Az ügyvédi visszaélés bűncselekménnyel kapcsolatos büntetőeljárásban hozott döntések 80%-ban a büntetőeljárás megszüntetését eredményezik a feljelentés elutasításával vagy a nyomozás megszüntetésével. Az esetek átlagosan 20%-ában emel vádat az ügyészség. Az adat a hivatalos személyek által elkövetett és elszenvedett bántalmazás adatai közötti értéket mutat, de így is ötszöröse a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás esetén regisztrált vádemelési gyakoriságnak. Figyelemreméltó, hogy az ügyvédi visszaélés miatt tett feljelentések száma jóval alacsonyabb, mint a másik két vizsgált tényállásé, ami szintén hatással lehet a statisztikára.

A négy összehasonlított bűncselekmény büntetőeljárásainak elmúlt hat évben rögzített átlagos adatait az alábbi diagramokkal szemléltetjük. Valamennyi ábrán a kék szín a feljelentés elutasításának, a bordó a nyomozás megszüntetésének, a zöld pedig a vádemelésnek a mértékét mutatja.

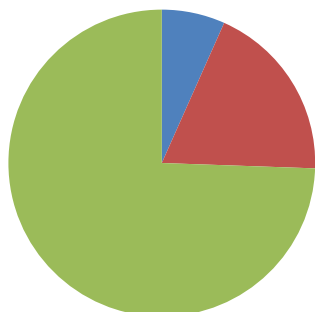
Hivatalos személy elleni erőszak

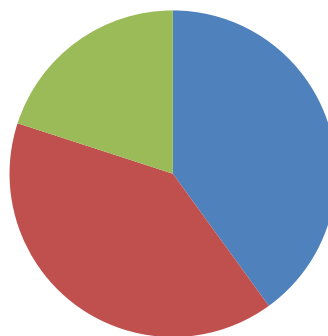
Bántalmazás hivatalos eljárásban

**Hozzá tartozó sérelmére
elkövetett testi sértés**

Ügyvédi visszaélés

Az ábrák egyértelműen mutatják, hogy a bántalmazás hivatalos eljárásban bűncselekmény esetén bármely más, hasonlóan vélt cselekményhez képest milyen kirívóan alacsony a vádemelések aránya. Mindezek alapján tehát megállapíthatjuk: nem a bosszúból tett feljelentések vagy a bizonyítási nehézségek okozzák elsősorban azt, hogy a hivatalos személy által bántalmazott sértettnek kirívóan csekély az esélye arra, hogy az elkövetőt elítélje a bíróság.

4.1.3. A bántalmazásokkal kapcsolatos büntetékiszabási gyakorlat

A kényszervallatás, a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás büntette alapesetének büntetési tétele 5 év. Ezzel együtt a bíróságok csupán elenyésző számú esetben szabnak ki szabadságvesztés ezekben a bűncselekményekben. Ez a megállapítás még akkor is igaz, ha a bántalmazás miatt a régi Btk. alapján csupán háromévi szabadságvesztést lehetett kiszabni. A kiszabott végrehajtandó szabadságvesztések száma 2007 és 2013 között átlagban 1,27 % volt, ha azonban figyelmen kívül hagyjuk a „kiemelkedő szigorúságú” 2011-es évet, amikor több mint 5% volt a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélek aránya, akkor ez a szám nem éri el a fél százalékot, úgy, hogy négy olyan év is volt, amikor egyetlen egy végrehajtandó szabadságvesztés büntetés sem született.

A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás illetve a hivatalos személy elleni erőszak miatt indult ügyekre vonatkozó büntetékiszabási adatokat összehasonlítva az is látszik, hogy a bírók egyértelműen sokkal elnézőbbek a civileket bántalmazó hivatalos személyekkel szemben, mint fordítva. A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt az új Btk. alapján ugyancsak legfeljebb öt, míg a régi alapján háromévi szabadságvesztés büntetésre ítéltette a bíróság az elkövetőt. E bűncselekmény miatt az esetek alig több mint egy százalékában ítélik az elkövetőt végrehajtandó szabadságvesztésre, míg a hivatalos személy elleni erőszakot elkövetőknek majd' negyedét. Az összes szabadságvesztésekre ítélek aránya nagyságrendileg 20% ponttal kedvezőbb a hivatalos személyek tekintetében.

	Bántalmazás hivatalos eljárásban			Hivatalos személy elleni erőszak		
	Végrehajtandó szabadságvesztés és	Felfüggesztett szabadságvesztés	Pénzbüntetés	Végrehajtandó szabadságvesztés	Felfüggesztett szabadságvesztés	Pénzbüntetés
2007	0,00%	15%	57%	23,11%	45%	18%
2008	1,39%	21%	35%	17,53%	48%	25%
2009	0,00%	18%	46%	20,73%	48%	17%
2010	0,00%	24%	39%	21,05%	51%	15%
2011	5,56%	41%	17%	27,01%	47%	10%
2012	0,00%	34%	23%	24,90%	49%	9%
2013	1,67%	30%	20%	19,61%	56%	7%
átlag	1,27%	26,14%	33,85%	21,99%	49,15%	14,42%
	13,7%			35,57%		

A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás következményenküliségét, illetve a bűncselekmény megállapítása esetén alkalmazott enyhe jogkövetkezmények hatását még inkább felerősíti az a szabályozás⁴⁴, mely alapján a belügyminiszter jogosult arra, hogy döntsön az elítélt hivatásos állományúak alkalmasságáról, ha a bíróság felfüggesztett szabadságvesztést szabott ki, és az elkövetett bűncselekmény a további szolgálatellátást hátrányosan nem befolyásolja. A belügyminiszter tehát lehetővé teheti a szolgálat folytatását bántalmazó rendőrök, büntetés-végrehajtási dolgozók számára is, ami a tulajdonképpeni büntetlenség irányába mutat, különösen, ha figyelembe vesszük a bíróságok által kiszabott ítéletek jellegét.

A Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálya egyik éves jelentésében megjegyezte – egy büntetés-végrehajtási intézet biztonsági tisztjének ügyével kapcsolatban, aki többször megütött egy fogvatartottat, és tettéért a bíróság megrovásban részesítette –, hogy „a bíróságok szankcióalkalmazási gyakorlatában [...] csak a [büntetés-végrehajtásban dolgozók által elkövetett] korrupciós bűncselekményeknél jellemző a pénzbüntetésnél súlyosabb szankció alkalmazása.”⁴⁵

A Vádképviseleti Informatikai Rendszerben megvizsgáltuk, hogy a hivatalos személyekkel szemben kiszabott adott esetben munkahelyvesztéssel, így jelentős pénzügyi veszteséggel is járó katonai büntetéseket és mellékbüntetéseket milyen gyakorisággal alkalmazzák a bíróságok. Azt feltételeztük, hogy amennyiben a bírák rendszeresen szabnak ki katonai büntetéseket, úgy az ítélezés enyhésege kompenzált. A tanulmányban vizsgált három bűncselekmény közül katonai büntetést – ide értve a mellékbüntetéseket is – statisztikailag értékelhető módon csak a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás esetén szabtak ki a bíróságok. Kényszervallatás és jogellenes fogvatartás miatti büntetőeljárásban a hat év alatt mindössze három alkalommal döntött a bíróság a lefokozásról vagy a várakozási idő meghosszabbításáról, más katonai büntetést nem szabtak ki. A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás bűncselekménye miatt kiszabott katonai büntetések az alábbiak szerint alakultak az elmúlt hat évben:

⁴⁴ A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény 56. § (6a) bekezdése.

⁴⁵ Összefoglaló jelentés a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének vizsgálatáról – 2004, Ig.61/2005.

Katonai (mellék) büntetések hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt										
év	vádlottak	elítéltek	lefokozás		szolgálati viszony megszüntetése		rendfokozatban visszavetés		várakozási idő meghosszabbítása	
2009	50	34	4	11,76%	0	0%	1	2,94%	4	11,76%
2010	33	18	1	5,56%	0	0%	2	11,11%	1	5,56%
2011	54	33	1	3,03%	0	0%	2	6,06%	0	0%
2012	35	23	2	8,70%	0	0%	2	8,7%	1	4,35%
2013	63	42	6	14,29%	0	0%	5	11,9%	0	0%
2014	54	38	2	5,26%	0	0%	2	5,26%	0	0%
átlag	48,17	31,33	2,67	8,1%	0	0%	2,33	7,66%	1	3,61%

A fenti táblázat világosan megmutatja, hogy a katonai (fő- és mellék-) büntetéseket rendkívül ritkán alkalmazzák. Hivatalos eljárásában bántalmazást elkövető személy szolgálati jogviszonyát az elmúlt hat évben egyetlen alkalommal sem szüntette meg a bíróság, lefokozást is csupán az elítéltek 8%-a esetében alkalmazott. Ezek alapján nem kétséges, hogy az ítélkezési gyakorlat enyhéséget a katonai büntetések alkalmazása sem kompenzálja.

4.2. A politikai/vezetői elvárások hatásai

A jogalkalmazó szervek tétlensége nyilvánvalóan nem elszigetelt, önmagában való jelenség. Álláspontunk szerint arra jelentősen hatottak a társadalmi, valamint – olykor az ezeket felerősítő és részben torzító – politikai elvárások, amelyek jól kirajzolható ívet jelenítenek meg a rendszerváltástól kezdődően.

A harmadik köztársaság kikiáltását és az 1990-ben tartott első szabad választásokat követően megkezdődött a demokratikus átalakulás, amely magában foglalta az erőteljesen központosított, katonai jellegű rendőrség szerepének újragondolását is. „A demokratikus erők már 1990 előtt is valamennyien egyetértettek a rendőrség decentralizálásának szükségességében: a helyi közbiztonságért felelős szervezeteknek a helyi önkormányzat felügyelete alatt kell működniük, és csak a nyomozásért felelős rendőri erőknek kell központi irányítás alatt maradniuk.”⁴⁶ Az egyetértés azonban idővel elpárolgott. A társadalmi kontroll radikális csökkenése és a mesterségesen fenntartott teljes foglalkoztatottság megszűnése, így tömeges munkanélküliség következtében a rendszerváltás robbanást hozott a bűnözésben, kevesebb mint öt év alatt duplájára nőtt a regisztrált bűncselekmények száma. „A Kádár-rendszer nyugalomához szokott lakosságot sokkolta a bűnözés ilyen mértékű növekedése. Mindenki áttörést várt a kemény rendőri fellépéstől. A közvélemény támogatta a kormányt az erőteljes és központosított rendőrség fenntartásában.”⁴⁷

A társadalmi elvárások óriási nyomás alá helyezték a rendőrséget. Egy, a kényszervallatások kriminológiájáról szóló cikk az országos rendőrfőkapitányt idézi, aki – egy vezető beosztású rendőröknek szóló értekezleten – azt mondta, hogy ahol a nyomozás eredményességi mutatói nem érik el az előirányzott célt, „ott [...] vezetői mulasztások is lehetnek, s akár a kapitány székébe is kerülhet az eredményesség.”⁴⁸ A cikk szerzője figyelmeztet: „Elgondolkodtató, hogy a limit fölé kerülés érdekében mit tesznek a kapitányságvezetők, hatásukra pedig valamennyi beosztottjuk.”⁴⁹

A rendszerváltás után ráadásul a legtapasztaltabb rendőrök közül többen elhagyták a testületet, aminek hatásait egy tanulmány így mutatja be: „A rendőrök átlagéletkora 32 év: a nagy tapasztalattal rendelkező középkorú rendőrök szinte teljesen hiányoznak a testületből, tehát azok a szakemberek,

⁴⁶ Kőszeg Ferenc: *Intorduction*. In: *Police in Transition*. Szerk: Kádár András. CEU Press, Budapest, 2001. 3. o.

⁴⁷ Finszter Géza: *The Political Changeover and the Police*. Szerk: Kádár András. CEU Press, Budapest, 2001. 143. o.

⁴⁸ Németh Zsolt: *A kényszervallatás kriminológiája – avagy a kényszervallatás ártalmairól. Belügyi Szemle, 2000/7-8., 112. o.*

⁴⁹ *ibid.*

akiktől a szakma tanulható lenne egyszerűen nincsenek jelen.”⁵⁰ Ez a megállapítás különösen egy ügyészégi felmérés fényében válik hangsúlyossá, amely azt állapította meg, hogy a kényszervallatással vádolt rendőrök kétharmada fiatalabb volt 30 évesnél, több mint a 50%-uk kevesebb mint kettő, továbbá több mint kétharmaduk kevesebb mint öt éve teljesített szolgálatot a rendőrség állományában. A felmérés arra a következtetésre jutott, hogy összefüggés mutatható ki a rendőr életkora, a szolgálat hossza és a kényszervallatás elkövetése között.⁵¹

E tényezőket figyelembe véve nem meglepő, hogy „[a] kilencvenes évek első felében évről évre ezres nagyságrendben volt mérhető a rendőri atrocitásokkal, túlkapásokkal és kényszervallatásokkal kapcsolatban napvilágra került ügyek száma, és ezen ügyek jelentéktelen töredékében került sor vádemelésre, még jelentéktelenebb töredékében felelősségre vonásra.”⁵²

A vizsgálati időszak kezdetéről nem állnak rendelkezésre megbízható statisztikák, az elérhető adatok szerint a rendszerváltás előtt a hivatásos személyek által elkövetett bántalmazások, kényszervallatások száma igen alacsony volt. Ennek nyilvánvalóan nem az az oka, hogy nem fordultak elő ilyen esetek, hanem az, hogy a látencia rendkívül magas volt. Jelen tanulmány alapjául szolgáló kutatásban megkérdezett szakemberek nagy részének az volt az álláspontja, hogy ebben az időszakban igen gyakoriak voltak a bántalmazások, ketten rendszerszintűnek neveztek azokat. A látencia mértékét jól jelzi az egyik interjúalany állítása, miszerint az államszocializmus időszakában „elképzeltetlen” volt bármelyik jogi folyóiratban a témába vágó cikket megjelentetni.

A következő években a rendőrség a gyorsan változó jogi környezetben, a közbiztonság hirtelen romlásának és a bűncselekmények száma meredek emelkedésének nyomása alatt igyekezett saját demokratikus átalakulását végrehajtani, amely folyamat számos jogsértést is eredményezett. Ezt a problémát az Európai Bizottság egy Magyarországot az Európai Unióhoz való csatlakozása fényében vizsgáló 1998-as jelentése is érintette: „A rendőrök magatartása és a fogvatartottak helyzete továbbra is aggodalomra ad okot. Beszámolók szerint a rendőrség visszaél hatalmával, jogsértéseket követ el (növekszik a kiskorúakat, külföldieket, romákat ért jogsértésekről szóló beszámolók száma).”⁵³ Az uniós csatlakozás Magyarország legfontosabb stratégiai célkitűzése volt, ezért a figyelmeztetést komolyan vette az ország, különösen amiatt, hogy a jelzett kifogásokat más nemzetközi források is megerősítették. Az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága (CAT) és az Európa Tanács Kínzás Elleni Bizottsága (CPT) a 90-es évek végén kiadott jelentései változást hoztak egyes területeken. Például 2001-ben az ügyészség törvényességi felügyeletét valamennyi fogvatartási formára kiterjesztették, és javították a fogdába való befogadaskor a sérülések rögzítésére vonatkozó szabályozáson. Ugyancsak említést érdemel a fogvatartási helyek civil szervezetek általi ellenőrzési lehetőségének megerősítése. A Magyar Helsinki Bizottság 1997-ben illetve 2002-ben kezdte meg a rendőrségi fogdákat, majd a büntetés-végrehajtási intézetek monitorozó látogatását a rendőrséggel illetve a büntetés-végrehajtással kötött együttműködési megállapodások alapján, amelyeket a testületek a demokratikus értékek iránti elkötelezettségük és az átláthatóságuk erősítése érdekében kötöttek a civil szervezetekkel.

Az új rendszer fokozatos megszilárdulásával, a bűnözési adatok radikális emelkedésének megtorpanásával és a csatlakozási tárgyalások adta demokratikus lendülettel békésebb időszak kezdődött, a büntetőpolitikában pedig liberális fordulat történt. A jogszabályok változása, a rendőrségre nehezedő nyomás enyhülése és az ellenőrzési rendszerek kiterjesztése következtében a – jelen témában érintett – hivatásos személyek által elkövetett bűncselekmények (bántalmazás hivatalos eljárásban, kényszervallatás, jogellenes fogvatartás) miatt tett feljelentések száma is csökkenni kezdett. A pozitív irányú tendenciában 2006-ban következett be változás. A „2006-os őszi események” során a rendőrség súlyos jogsértéseket követett el, ezek miatt több mint 200 büntetőeljárás indult a rendőrök ellen, azonban az ügyek kevesebb mint 10%-ában emeltek vádat.⁵⁴ Az erőszakos tüntetések

⁵⁰ Finszter, 139. o.

⁵¹ Vitéz, 28. o.

⁵² Mink András: *Alperes: az állam. A Magyar Helsinki Bizottság története*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2005. 127.o.

⁵³ *Regular Report from the Commission on Hungary's Progress towards Accession*, 1998. Elérhető:

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/hungary_en.pdf

⁵⁴ *Fifth periodic report of Hungary under the International Covenant on Civil and Political Rights*, § 47.

kezelésében a rendőrség teljesítménye azóta jelentősen javult, azonban a szervezet iránti bizalom és a rendőrök önbecsülése alapjaiban ingott meg.

A 2008-ban kezdődő gazdasági válság eredményeként erősödtek a társadalmi feszültségek, ezen belül a cigányellenes érzelmek. A Jobbik a „cigánybűnözés” témakörének közbeszédbe emelésével megerősödött. A Magyar Gárda vonulásokat tartott kistelepülések cigányok lakta területein a közrend fenntartásának hamis szlogenje mögé bújva. E tevékenységnek a Gárda feloszlatása és a romagyilkosságok borzalma sem vetett véget, a masírozások folytatódtak. A Jobbik növekvő népszerűsége nyomást helyezett a pártokra és a rendőrségre is. Ennek jó példája a miskolci rendőrkapitány, Pásztor Albert által 2009-ben tartott sajtótájékoztató, amikor a kapitány erősen előítéletes kijelentéseket tett a roma származású állampolgárokról: „Azt nyugodtan kijelenthetjük, hogy a közterületi rablások elkövetői cigány emberek. Igazából Miskolcon legfeljebb pénzintézetet vagy benzinkutat rabol ki magyar, minden más rablás viszont az ő részük.”⁵⁵ Az igazságügyi miniszter utasítására az ORFK vizsgálatot indított és Pásztor Albertet felfüggesztették, azonban a pártok helyi és regionális szervezetei a jobboldaltól a baloldaliig átívelően támogatásukról biztosították a rendőrkapitányt, és demonstrációt szerveztek az érdekében. Végül a felfüggesztés a sajtótájékoztatót követően csupán két napig tartott, és Pásztor városi rendőrkapitányként folytathatta munkáját.

A közbiztonság témájában a politikai pártokra nehezedő nyomás további megszorító fordulatot hozott a büntetőpolitikában. Noha a bűnözési adatok javultak, de legalábbis stagnáltak,⁵⁶ a közbiztonság a 2010-es választási kampány és az azt követő időszak egyik legfontosabb témája lett. A Fidesz választási programja a baloldali kormányt bírálta, amiért elhanyagolta ezt a témát, és gyors változásokat ígért. A párt nagyarányú választási győzelmének nyilvánosságra kerülését követő fórumon a miniszterelnök, a belügyminisztert ismételve megígérte, hogy kézzelfogható változások következnek be a közbiztonság területén a kormány felállítását követő két héten belül.⁵⁷ Ezeket az előzményeket követően a szocialista-liberális kormány által 2009-ben megkezdett büntetőpolitikai szigorítások intenzíven folytatódtak (például a „három csapás” bevezetésével, az elzárással büntethető szabálysértések kiterjesztésével, és a fiatalkorúak szabálysértési elzárásának bővítésével).

Álláspontunk szerint a növekvő nyomás és az irreális elvárások húzódnak meg a tény mögött, hogy a rendőri bántalmazásra vonatkozó és ehhez hasonló panaszok 2010-ben érték el a csúcst. A feljelentések száma már 2007-ben emelkedni kezdett, feltehetően a rendőrség és a lakosság közötti a 2006-os eseményekből adódó feszültségek miatt. Jelenleg sem bizakodhatunk a feljelentések számának csökkenésében, részben azért, mert a közbiztonság kérdése még mindig központi téma, másrészt mert a börtönök túlszűfolttsága 2008 és 2014 között a represszív büntetőpolitika következtében 118%-ról 143%-ra nőtt,⁵⁸ ami szintén növeli a bántalmazás előfordulásának esélyét.

Ahogy korábban is említettük, a kutatásban megkérdezett szakemberek nagy része azon az állásponton volt, hogy a bántalmazások előfordulásának esélye a demokratikus átalakulást megelőzően volt a legmagasabb. Meggyőződésük szerint a rendszerváltás eredményeként a fegyveres testületek elszámoltathatósága megerősödött, a bántalmazások száma csökkent. Az interjúalanyok nagy része ugyancsak a bántalmazások számának csökkenését érzékelte 2001 körül, amely – noha ez nem vág teljesen egybe a hivatalos statisztikákkal – egybeesik hazánk uniós csatlakozásának időszakával, valamint addigra már a rendszerváltást követően a rendőrségnek is kellő idő állhatott a rendelkezésére ahhoz, hogy alkalmazkodjon az új társadalmi és politikai környezet elvárásaihoz. Érdekes módon egyik interjúalany sem érzékelte a bántalmazások számának növekedését 2006-ot követően.

A történeti, közpolitikai események statisztikákban való pontos tükröződése alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a politika elvárások jelentette nyomás – talán még a kínzás megelőzésére hivatott garanciális jogintézmények jogszabályi rögzítésénél is, de gyakorlati

⁵⁵ <http://index.hu/belfold/cigbun090130>

⁵⁶ [http://helsinki.hu/wp-](http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Velemeny_a_Bunteto_Torvenykonvy_tervezeterol_Magyar_Helsinki_Bizotts%C3%A1g_20120309.pdf)

[content/uploads/Velemeny_a_Bunteto_Torvenykonvy_tervezeterol_Magyar_Helsinki_Bizotts%C3%A1g_20120309.pdf](http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Velemeny_a_Bunteto_Torvenykonvy_tervezeterol_Magyar_Helsinki_Bizotts%C3%A1g_20120309.pdf)

⁵⁷ http://index.hu/belfold/2010/05/11/orban_ket_heten_belul_javul_a_kozbiztonsag/

⁵⁸ http://www.bvop.hu/download/szamok,tenyek_2013.doc/szamok,tenyek_2013.doc

megvalósulásuk tekintetében kétség kívül – igen jelentős hatással bír a hivatalos személyek magatartására.

5. Következtetések

A kínzás (bántalmazás hivatalos eljárásban, kényszervallatás, jogellenes fogvatartás) visszaszorításának garanciális jogintézményei hatékony gyakorlati érvényesülése során álláspontunk szerint tehát két tényező jelent gátat. Egyrészt a büntetőeljárások eredményessége érdekében kifejtett politikai/vezetői nyomás, amelynek következtében a statisztikai szemlélet kiemelkedő jelentőségére tett szert és az eredményesség akár súlyos jogsértések árán is elérendőnek tekintendő. Másrészt a jogalkalmazó szervek engedékenysége, amelynek következtében a hivatalos eljárásban bántalmazást elkövetők felelősségre vonása – más nem hivatalos személyként bűncselekményt elkövetőkével összehasonlítva – nagyságrendekkel szerényebb mértékű mind a vádemelést, mind a büntetés kiszabást tekintve (ide tartozik pl. a védő nélküli kihallgatás bizonyítékok közül való kizárásának mellőzése is). Ez a tényező magában foglalja azt is, hogy a garanciális jogintézmények alkalmazása még ha meg is felel a törvény betűjének, a szabályozás célját nem éri el (pl. nincsen elegendő idő a védelemre való felkészüléshez).

Annak érdekében tehát, hogy a hivatalos személyek által elkövetett bántalmazások visszaszoruljanak, ezeken a problématerületeken szükséges előrelépni. Meglátásunk szerint az alábbi javaslatok gyakorlati átültetése hozhat eredményeket:

- I. A rendőri és ügyészi eredményesség mérésében a statisztikai szemlélet helyett vezessenek be más mutatókat (pl. állampolgári [ügyfél] elégedettség; emberi jogi szttenderdeknek való megfelelés; hatósági jogsértésre, bántalmazásra vonatkozó feljelentések számának csökkenése stb.).
- II. A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás bűncselekménye esetében az ügyészség és a bíróság a nyomozás, vádemelés és büntetés kiszabás terén alkalmazza ugyanazt a szemléletet és szigorot, amelyet más, különösen a hivatalos személy elleni erőszak bűncselekmény értékelése esetén. Tegyenek lépéseket a bántalmazásos esetek látenciájának csökkentése, a kivizsgálás hatékonyságának növelése érdekében, hogy csökkenjen a nyomozás megszüntetésének és a vádemelés elmaradásának mértéke. Ennek érdekében képezzék, érzékenyítsék a büntető igazságszolgáltatásban dolgozókat.
- III. A hozzátartozó értesítésére a fogvatartottnak magának legyen lehetősége; az eljáró rendőr csak akkor végezze az értesítést, ha azt a fogvatartott valamilyen kizáró ok miatt (pl. egészségügyi állapot, a bizonyítás megghiúsításának kockázata, stb.) nem teheti.
- IV. Szükség van a kirendelt védői rendszer reformjára, amely biztosítaná, hogy a védőkirendelés automatizált rendszeren keresztül véletlenszerűen történjen.
- V. A hatékony védelemhez való jognak az alkotmánybírói határozatnak megfelelően a gyakorlatban való érvényesítése oly módon, hogy a gyanúsított védőjének az erről való értesítés alapján valóban lehetősége legyen a kihallgatáson részt venni; amennyiben a védő megfelelő értesítése elmarad, akkor a bizonyítékok köréből a gyanúsított vallomást zárják ki.
- VI. Az orvosi vizsgálatokon a felügyelet ne legyen jelen. Látótávolságon belül a felügyelet legfeljebb akkor tartózkodhasson, ha az egészségügyi személyzet erre vonatkozó kifejezett és megalapozott kérést fogalmaz meg. Az orvosi vizsgálatra vonatkozó dokumentációt adják – fő szabály szerint – a fogvatartott és/vagy ügyvédje birtokába, ahhoz a felügyelet ne férhessen hozzá (fogvatartott esetében másodpéldány készítését és zárt boríték használatát javasoljuk).
- VII. Biztosítsák a független orvoshoz való jogot, különös tekintettel arra az esetre, ha a fogvatartott bántalmazást panaszol vagy a vizsgálatot végző orvos sérülés jeleit rögzíti.
- VIII. Biztosítsák, hogy minden kihallgatást hang- és/vagy képfelvevőn rögzítenek, tehát a felvétel legyen elérhető valamennyi terhelt számára. A rendszer bevezetése és hatékony működtetése érdekében tájékoztassák a rendőröket az intézkedés céljáról, az adminisztrációs terhek csökkentése érdekében bővítsék az asszisztenciát.

- IX. A fogvatartási helyek kamerás megfigyelését fejlesszék (telepítési helyek bővítése, rögzítésre alkalmas kamerák, felvétel minőségének javítása, stb.), és alakítsanak ki olyan rendszert, amelyben jogkövetkezményekkel jár, ha a kamerafelvétel felróható kötelezettségszegés miatt nem áll rendelkezésre a büntetőeljárásban.
- X. A szabadságvesztésre ítélt elkövető ne folytathassa szolgálatát.
- XI. Fejlesszék a rendvédelmi szervek állományában szolgálatot teljesítő hivatalos személyek kiválasztási, ellenőrzési rendszerét az erőszakra való hajlam, erőszakos cselekmények kiszűrése érdekében, valamint javítsák képzésüket ezek megelőzése, kezelése érdekében (pl. a belső ellenőrzés [Nemzeti Védelmi Szolgálat hatáskörének] kiterjesztése a hivatalos személy által elkövetett erőszakos cselekmények vizsgálatára; a rendvédelmi szervek részvételével szervezett fórum, beszélgetés a nyilvánosságra került bántalmazási esetekről; hatékonyabb intézkedéstaktikai képzés az esetek eszkalációjának megelőzése érdekében).